

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Teorie a dějiny divadla

písemná práce

Gabriela Preissová: Gazdina roba
(analýza inscenace)

Student: Mgr. Jiří Landa
Obor: Teorie a dějiny divadla
Předmět: České drama 19. století.
Datum: 1.2.2008

Osnova:

- I. Autorka a doba
- II. Dramatická tvorba Gabriely Preissové
- III. Fabule dramatu Gazdina roba
- IV. Inscenace Gazdiny roby v Divadle Na zábradlí
- V. Závěr

I. Autorka a doba

Gabriela Preissová, původem Sekerová, se narodila 23. března 1862 v Kutné Hoře. Poněvadž její otec záhy zemřel a matka se po krátké době znovu provdala, malá Gabriela vyrůstala u prarodičů. K matce se vrátila až ve svých pěti letech, po smrti otčima, jenž k ní nikdy nenašel správný otcovský vztah. Od osmi let žila v Praze u své tety, v jejíž domácnosti se mimo jiné scházeli i čeští vlastenci a spisovatelé, kteří již od takto brzkého věku značně ovlivňovali její smýšlení.¹

Další cesty Gabriely Sekerové vedly přes Hodonín do Plaňan, kde byla nucena pracovat na rodinném hospodářství a zcela se tak vzdát studií. Již v 15 letech, v roce 1877, ale vyšla v Pospíšilově národním kalendáři její první povídka pod názvem Čeledín a dcera ze statku. O dva roky později se provdala za pětáctyřicetiletého pokladníka Jana Nepomuka Preisse, jenž podporoval její vlastenecké aktivity, třebaže on sám byl Němec a česky se nikdy nenaučil.²

Z jejich několikaletého manželství se narodily tři děti - dcera Ella a synové Richard a Dmitrij. Po manželově odchodu do penze se celá rodina přestěhovala do Prahy, aby se dětem dostalo co nejlepšího a souvislého vzdělání. Zde Preissová začala žít bohatým společenským životem. Soustředila se kolem ní spousta uměleckých přátel, mezi něž patřili například Julius Zeyer, Eliška Krásnohorská, Růžena Jesenská a mnozí další.

Když v roce 1908 ovdověla, ještě tentýž rok se provdala za plukovníka rakouské armády A. Halbaertha, se kterým se přestěhovala do městečka Pula ležící v Istrii. Velmi činnou byla samozřejmě i v 1. světové válce. Mezi prvními podepsala v roce 1917 Manifest českých spisovatelů. Podobně se angažovala i během války následující, a to i přesto, že byla díky manželovi automaticky považována za říšskoněmeckou občanku. Nikdy se nezaprodala a pevně zastávala své názory. Zemřela v roce 1946. Je pochována na pražském Vyšehradě.³

¹ Galík, J.: *Panorama české literatury*. Olomouc: Rubico, s.r.o., 1994, str. 159.

² Stýblo, L.: *Gazdina roba* (divadelní program). Praha: Divadlo pod Palmovkou, 2007.

³ Denemarková, R.: *Gazdina roba* (divadelní program). Praha: Divadlo Na zábradlí, 2004.

II. Dramatická tvorba Gabriely Preissové

O první povídce, která Gabriele Preissové vyšla tiskem, se zmiňovala již předchozí kapitola. Tato část se proto bude soustředit zvláště na autorčinu práci dramatickou.

Díky neustálému naléhání přítele F.A. Šuberta spisovatelka zdramatizovala svoji stejnojmennou povídku *Gazdina roba*, jež byla poprvé uvedena v Národním divadle 7. listopadu 1889 v režii Josefa Šmahy. Období začátku její tvorby je považováno za nástup realismu na česká jeviště (jen o několik málo let dříve byli premiérováni i Stroupežnického *Naši furianti*). O rok později 9. listopadu 1890 byla opět v Národním divadle a též pod režijní taktovkou Josefa Šmahy uvedena i další neméně známá autorčina hra *Její pastorkyňa*. Obě tato dramata však byla vystavena velmi tvrdé kritice, která dramatičku značně poznamenala v dalším uměleckém vývoji a snad i proto žádná z dalších ať již dokončených či nedokončených her (např. *Předsudek*, *V stínu závodistě*, *Jarní písně* apod.) neměla již takový úspěch jako první dvě. Podle dramatu *Gazdina roba* zkomponoval J.B. Foester operu *Eva* a o něco později si téma *Její pastorkyně* vypůjčil významný český skladatel Leoš Janáček pro vznik stejnojmenné zpěvohry.⁴

Hra *Gazdina roba* ve své době zaujala a rozdmýchala emoce především tím, jak nekompromisně odmítala ukazovat vesnici v růžových barvách a prezentovat ji jako jedno z nejpříjemnějších míst k životu. Do té doby bylo totiž v české literární tradici zvykem zobrazovat venkov pouze z pohledu těch nejlepších národních tradic a ničím nezkaženého češství.⁵

Autorka šla však cestou opačnou. Realisticky se dívala na nejrůznější předsudky a mocenské i majetkové rozdíly, které způsobovaly neštěstí mnoha nevinným lidem. Právě i toto byl totiž pravý a do té doby skrývaný obraz tehdejšího venkovského života.

⁴ Šubrtová, O.: *Její pastorkyňa* (divadelní program). Č. Budějovice: Jihočeské divadlo Č. Budějovice, 2003.

⁵ Stýblo, L.: *Gazdina roba* (divadelní program). Praha: Divadlo pod Palmovkou, 2007.

III. Fabule dramatu Gazdina roba

Hra o třech dějstvích, během nichž uběhnou čtyři roky, se odehrává v prostředí slováckých dělníků, jež odcházejí na sezónní práce do Rakouska. Syn z velkostatku Mánek Mešjaný se zamiluje do krejčířky Evy, která jeho lásku též opětuje. Jenže Mánkova matka si přeje, aby se její syn oženil s bohatou nevěstou. Navštíví proto Evu a nařkne ji, že se vetřela do Mánkovy přízně jen proto, aby získala jejich majetek. Dívku toto obvinění urazí a s Mánkem se, ačkoli ho stále miluje, rozchází. Na protest si vezme za muže kulhavého a nehezkého kožušníka Samka.

V manželství však není spokojena a v momentě, kdy ji manžel urazí poznámkou, že Mánkovi vždy jen nadbíhala, utíká se svým milovaným, jenž také není ve svém nedobrovolném manželství šťastný, do Rakouska. Eva na Mánka neustále naléhá, aby si ji vzal za ženu, poněvadž nechce zůstat v pozici pouhé milenky. Mánek je ale slaboch, který podléhá tlaku matky i okolí. Evu opouští, protože není schopen se rozhodnout, zda se má rozvést či nikoli. Volí proto cestu co nejmenšího odporu. Ponížená Eva se ze zoufalství utopí v Dunaji.

IV. Inscenace Gazdiny roby v Divadle Na zábradlí

V Divadle Na zábradlí byla v sezóně 2003/2004 uvedena inscenace hry Gazdina roba v režii Jiřího Pokorného. Režisér v programu upozorňuje, že se tímto nastudováním zároveň pokouší o rehabilitaci Preissové jako moderní autorky a že je motivován snahou zbavit ji zkosnatělého literárněhistorického nánosů, jenž ji uzavřel do podoby průkopnice venkovského realismu v českém divadle.

Ihned v úvodu je tedy zapotřebí poznamenat, že měl-li být výsledný tvar inscenace rehabilitací autorky, opak se stal, bohužel, pravdou. Nepředbíhejme však a pojdme se podívat na všechny roztodivné "pikantnosti", které divákům připravil realizační tým v čele s Jiřím Pokorným.

Na počátku prvního dějství se úvodní scénou dostáváme místo vesnické tancovačky na jakousi zábavu jistého kulturního domu v období tvrdé totality na přelomu 50. a 60. let minulého století. Ačkoli bývají podobné aktualizace častokrát

velmi zajímavé, podnětné a navíc třeba poodkryjí či odhalí zcela nové nečekané souvislosti, v tomto případě nastal efekt zcela opačný.

Hlavní myšlenka Gazdiny roby se totiž přece zabývá střetem dvou náboženství - katolického a luteránského. Je notoricky známo, že právě totalitní komunistický režim jakékoliv náboženské vyznání potíral a systematicky se jej snažil co nejvíce potlačit. Proč tedy zrovna tato doba?

Na konci 50. let také zcela logicky zřetelně ubylo lidí, kteří by byli tolik pobouřeni rozvodem. Ano, existovaly nejrůznější komise, které všemožně do soužití lidí zasahovaly, ale mnozí občané již traumata z rozvodu zdaleka neprožívali v takové míře, jako v období vzniku hry. Bylo by tedy nesmyslné, kdyby si proto měla hlavní hrdinka brát život. Pokud chtěl režisér zvýraznit problematickou dobu nástupu komunismu, měl si k tomu vybrat hru s jiným tématem.

Tyto základní nelogičnosti by se daly ještě omluvit, kdyby však dané době byla přizpůsobena alespoň mluva jednajících postav. Ačkoli byl jazyk přece jen trochu zesoučasněn, pohled na jeviště přesto připomínal ukázkou z jedné starší české komedie, kdy se jistým nedopatřením dostala do přítomnosti turistická výprava z minulého století.

Je jistě dobré přijít s vlastním a novým výkladem, zvláště když se jedná o dílo z období klasické literatury, ale je zapotřebí nalézt i určitý smysluplný inscenační klíč, který právě v tomto případě zůstal skryt. Nejen kostýmy Kateřiny Štefkové tedy odkazovaly na »krásné« socialistické pestrobarevné šaty žen a dívek (s výjimkou ironicky podané postavy Notáriusky, jež byla oděna do klasického kroje), ale především scéna Jana Štěpánka naprosto věrohodně podtrhovala myšlenkové bláboly režie.

Vrcholem všeho byla na počátku druhé části inscenace »efektní« scéna v bazénu, který měl snad postavit Mánek místo toho, aby vykonával klasické zemědělské práce. Na jeho dně pak Eva, možná i pod vlivem nějakého omamného prostředku, prožívala svůj vysněný svatební den. Podobných nepochopitelných situací se v inscenaci nacházelo nespočet. Možná by nebylo od věci, kdyby režisér v tomto případě vydal

programovou brožuru, v níž by ozřejmil své pohnutky, které ho vedly k právě takovéto autorčině "rehabilitaci".

O poznání lépe je pak alespoň možné hovořit o hereckých výkonech. Poněvadž jsme ale v Divadle Na zábradlí většinou zvyklí sledovat nadprůměrné herecké kreace, Gazdina roba díky tomuto faktu spadá spíše do slabšího průměru. Kristina Maděričová pojala postavu Evy jako velmi sebevědomou a neústupnou mladou ženu, u níž však nebyl zřetelný jakýkoli další vývoj a ani v nejmenším náznaku neprojevovala svoji vnitřní rozkolísanost nad daným stavem věcí. Jejím spoluhráčem byl David Švehlík v roli Mánka, jenž ho vykreslil jako naprostého slabocha, který sice dovede milovat a zapálit se pro určité odhodlání, stejně tak rychle se však nechá přesvědčit druhou stranou o opaku a nesprávnosti svého jednání. Tuto vlastnost Švehlík zvýraznil natolik, že v jeho podání již hraničila s hloupostí. Výrazně lépe dopadla postava kožušníka Samka Jagoše, jehož Pavel Liška dovedl spodobnit celkem věrohodně. Ačkoli herec hůře artikuloval a působil spíše komicky, v určitých chvílích z něj číselo i příchut' životního smutku a hořkosti.

Nejlépe pak svoji postavu vystihla Zdena Hadrboľcová. Panovačnou, umanutou a místy i určitým způsobem poťouchlou matku Mánka podala tak přesvědčivě, že se právě její výkon stal nejautentičtějším z celé inscenace. Zcela nevýrazná naopak zůstala Magdaléna Sidonová v roli Eviny kamarádky Zuzky a naprostým omylem bylo obsazení Jaroslavy Tvrzníkové do role Eviny tetky. Její nepřírozeně postavená fistule, jež měla tetku pravděpodobně představovat jako nechutně uječenou hysterku, působila rušivě ba místy až nepříjemně.

Třebaže se ve hře poměrně dost škrťalo, a to jak ve scénách, tak i v postavách (vypuštěna byla postava Kotlibovky), díky nesmyslné režijní koncepci se jednalo o dvě a půl hodiny trvající nebetyčnou nudu.

V. Závěr

Je nesporným faktem, že Gabriela Preissová patří k nejdůležitějším autorkám českého dramatu, která dovede svými příběhy oslovit diváky i v dnešní době. Vždy

však záleží na tom, jak pečlivě a jakým způsobem režisér k její hře přistoupí a jak se jí rozhodne interpretovat.

Mluvíme-li konkrétně o inscenaci Divadla Na zábradlí, je patrné, že režisér autorce učinil medvědí službu. Často křečovitá a místy až trapná inscenace se totiž stala jen promarněnou příležitostí, jak tuto klasickou látku přiblížit mladému divákovi. Právo na omyl má každý, škoda jen, že si jej Jiří Pokorný vybral zrovna při zpracování ne tak často uváděného díla ze zlatého fondu české dramatiky.

Použitá literatura:

Galík, J.: *Panorama české literatury*. Olomouc: Rubico, s.r.o., 1994.

Denemarková, R.: *Gazdina roba* (divadelní program). Praha: Divadlo Na zábradlí, 2004.

Stýblo, L.: *Gazdina roba* (divadelní program). Praha: Divadlo pod Palmovkou, 2007.

Šubrtová, O.: *Její pastorkyňa* (divadelní program). Č. Budějovice: Jihočeské divadlo Č. Budějovice, 2003.